

Abstract: Dragomir Radulov, *Textual Variants and Stability of the Biblical Text. Old Testament*. Initiative for Spiritual Development "St. John Chrysostom". Sofia: Holy Trinity Christian Church, 2024.

Инициатива за духовно изграждане "Св.Йоан Злотоуст". София: Християнска църква "Света Троица", 2024.

Настоящата лекция разглежда основните предизвикателства пред текстовата критика на Стария Завет, произтичащи от множеството ръкописни свидетелства и преводни традиции. Анализира се развитието на Масоретския текст, Септуагинта, Самарянското петокнижие и Кумранските ръкописи, като се акцентира върху тяхната роля при възстановяването на първоначалния текст. Разгледани са конкретни казуси на разночетения (напр. височината на Голиат, азбучният псалм 145, разказът за Каин и Авел), които илюстрират сложността на текстовото предаване. Направен е изводът, че многообразието от текстове не подкопава богословското послание, а обогатява разбирането за историческото развитие на свещения текст. Keywords: Textual criticism, Old Testament, Masoretic Text, Septuagint, Samaritan Pentateuch, Qumran manuscripts, variant readings, manuscript tradition, biblical translations Ключови думи: Текстова критика, Стар Завет, Масоретски текст, Септуагинта, Самарянско петокнижие, Кумрански ръкописи, разночетения, ръкописна традиция, библейски преводи

Съдържание: [Въведение](#) [Формиране на канона и текстовите традиции](#) [Мас](#)  
[оретският текст](#)

## Септуагинта

## Самарянско петокнижие

## Кумрански ръкописи

[Видове грешки и редакторски намеси](#)

[Примерни грешки](#)

[Височината на Голиат](#)

[Псалм 145](#)

[Каин и Авел](#)

[Езекиил 3:12](#)

[Съвременни методи на изследване](#)

[Заклучение](#)

## Въведение

Свещените текстове на юдео-християнската традиция достигат до нас през множество езикови и културни филтри. Първичните езици на Стария завет са иврит и арамейски (последният се среща в части от книгите на Даниил и Ездра), а на Новия завет – гръцки. Въпреки че тези езици са базата за всички съвременни преводи, факт е, че вдъхновението като практика се носи главно от преводите, а не от единен оригинален текст. Мисионерската дейност във всички времена се е нуждала от преводи, за да достигне до съответната целева група. Това важи с пълна сила и за самия Нов завет, който не е написан на майчиния език на хората, които го създават.

Интересен исторически факт е, че определени преводи са се считали за превъзхождащи оригинала по отношение на висшето си послание. В православната среда Септуагинта (гръцкият превод на Стария завет) дълго време е била предпочитана пред Масоретския еврейски текст, а в католическата традиция Вулгата на Йероним доминира в продължение на векове. Едва през XX век, с развитието на текстовата критика, първичните езици възвръщат своето неизменно превъзходство.

## Формиране на канона и текстовите традиции

Анализът на съществуващите документи показва значителни разлики в ръкописите. Тези разночетения са водили до раздрусване на богословието и верското светоусещане, като има исторически свидетелства за масови отстъпления от вярата при разкриването на текстовото положение (напр. в началото на XX век). Подобен процес на раздрусване в момента сполетява и исляма, където догмата за буквалното спускане на Корана

създава сериозни проблеми при анализа на запазените документи.

Съществуват няколко основни текстови традиции, които са от ключово значение за възстановяването на първоначалния текст:

## Масоретският текст

Масоретският текст се счита за най-пълния и цялостен представител на еврейската Библия. Той е резултат от дълга процедура по стабилизация, приключила през ранното средновековие. Основните му представители са два кодекса:

- **Кодекс Алепо** (X век) – служил като основен текст за евреите по целия свят, но днес е непълен (запазена е само  $\frac{1}{4}$  от него).
- **Ленинградски кодекс** (1008 г.) – най-старият напълно запазен масоретски ръкопис, който днес служи за основа на съвременните еврейски издания като *Biblia Hebraica Stuttgartensia*.

Важно е да се отбележи, че преди тези кодекси (IX–X век) има почти пълна липса на еврейски ръкописи, което се дължи отчасти на практиката да се унищожават по-старите ръкописи след утвърждаването на стандартния текст.

## Септуагинта (LXX)

Септуагинта представлява гръцки превод на Стария завет, направен от евреи в Александрия. Това е гръцки текст, но със семитска душа – преводачите са избирали гръцките форми и лексика според еврейските си разбирания. Тя е била основният Стар завет, използван от първите християни, и именно по нея най-често се цитира в Новия завет. От Септуагинта може да се извлече еврейският първотекст, който често се различава от Масоретския.

## Самарянско петокнижие

Самаряните, които признават само Тората (петте книги на Мойсей), имат свой вариант на текста. Той се характеризира с множество хармонизации (добавяне на пасаж, които изглаждат разказа). Сравнението между Масоретския текст и Самарянското

петокнижие показва около 6000 разлики.

## Кумрански ръкописи (DSS)

Откритите между 1947 и 1956 г. ръкописи от Кумран и други пещери край Мъртво море революционизират текстовата критика. Те включват около 240 библейски документа, датиращи от 250 г. пр. Хр. до 83 г. сл. Хр. Тяхното значение е огромно, тъй като те са с около 1000 години по-стари от Масоретските кодекси.

Интересното е, че сред тях се откриват текстове, които съвпадат с трите основни традиции:

- Прото-масоретски текстове
- Текстове, близки до Септуагинта
- Текстове, близки до Самарянското петокнижие
- Четвърта група, която е уникална за Кумран

Съвременните изследователи, като Емануел Тов, все повече се отказват от тристранното деление и започват да говорят за **двойно разделение**: от една страна, текстове, близки до Масоретския, и от друга – текстове, които свидетелстват за по-ранен, общ източник, на който се основават както Септуагинта, така и Самарянското петокнижие.

## Видове грешки и редакторски намеси

При процеса на копиране на ръкописите са допускани множество грешки, които текстовата критика класифицира в няколко категории:

- **Хаплография** – пропускане на букви или думи, особено когато еднакви съседни букви или думи водят до пропуск.
- **Замяна** – погрешно изписване на букви, които лесно се бъркат (напр. в еврейската азбука).
- **Съзнателни и несъзнателни намеси** – редакторите понякога са коригирали текста според своите богословски схващания.
- **Хармонизации** – изравняване на пасажии спрямо закона или спрямо паралелни разкази.

- **Екзегетични вмъквания** – добавяне на пасаж, които обясняват нещо, което дотогава е съществувало само като устно знание.

- **Литературно развитие** – наслагване на текст върху начално ядро, типично за Стария завет.

## Примерни грешки

### Височината на Голиат (1 Царе 17:4)

Това е един от най-показателните примери за текстово разночетение. Масоретският текст посочва височината на Голиат като **шест лакътя и педя** (~300 см). Това четиво е възприето и във Вулгата и Таргумите. Септуагинта обаче, подкрепена от юдейските древности на Йосиф Флавий и един кумрански ръкопис (4QSama) на чист иврит, дава **четири лакътя и педя** (~206 см).

Разликата е съществена – в първия случай става дума за гигант, във втория – за изключително висок и снажен човек (сравним с цар Саул, който също бил по-висок от всички в Израел). Защо се стига до тази разлика?

- **Хипотеза 1 (от 6 към 4):** Някой преписвач решава, че предишният е допуснал преувеличение и коригира според устното предание.

- **Хипотеза 2 (от 4 към 6):** Някой решава да подчертае страха на Саул и величието на Давидовия подвиг, като уголемява врага.

Текстовата критика не може да даде категоричен отговор кой вариант е оригинален. Важното е, че и в двата случая Голиат е физически неизмеримо по-силен от Давид, и посланието за победата чрез вяра остава непокътнато.

## Псалм 145 (Азбучен псалм)

Псалм 145 е акростих, т.е. всеки стих започва с поредната буква от еврейската азбука (22 букви). Масоретският текст обаче съдържа само **21 стиха**, като липсва стихът, започващ с буквата

Нун. В

Септуагинта, Вулгата и в кумрански ръкопис (11QPs

а

) се намира липсващият стих:

*„Верен е Господ във всичките Си думи и свят във всичките Си дела“*

. Това е безспорен случай, в който Масоретският текст греша (или е претърпял загуба) и

свидетелството на Септуагинта и Кумран възстановява оригиналния текст.

### Каин и Авел (Битие 4:8)

Масоретският текст предава стиха по следния начин: *„Каин каза на брата си Авела; и като бяха в полето, Каин стана против брата си Авела и го уби.“*

Тук липсва съдържанието на речта на Каин.

Гръцкият текст (Септуагинта), потвърден от Самарянското петокнижие, сирийския превод и Вулгата, добавя думите: *„да излезем в полето“*. Това допълнение драматично променя разказа – Каин умишлено подмамва брат си да излязат на уединено място, за да го убие, а не просто внезапно напада в полето. Предполага се, че масоретският преписвач е пропуснал тези думи, докато Йероним (преводачът на Вулгата) е разполагал с по-пълнен еврейски текст по негово време.

### Йезекиил 3:12

Масоретският текст тук е труден за разбиране: *„Тогава Духът ме подигна и чух зад себе си глас на голямо спускане...“*

Септуагинта и други версии помагат за възстановяване на по-логичното четиво:

*„глас на голямо движение при вдигането на Господната слава от мястото ѝ“*

. Това е случай на

#### **конъектура**

– предположение за поправка, което няма пряко ръкописно свидетелство, но се налага поради логически и езикови съображения.

## Съвременни методи на изследване

Съвременната текстова критика разполага с мощни инструменти, които надхвърлят традиционното сравнение на ръкописи:

- **ДНК анализ на пергамент** – позволява да се определи дали два свитъка са направени от кожата на едно и също животно, което е силен индикатор, че са продукт на една и съща скриптория.
- **Въглероден анализ** – за определяне на точната давност на ръкописите.
- **Химически състав на мастилото** – показва географския произход (наличие на железен сулфат и др.).
- **Ултравиолетова фотография** – разкрива палимпсести (ръкописи, върху които старият текст е изтрит и е написан нов). Това позволява да се прочете оригиналният

текст под наслагването.

- **Компютърен анализ** – анализира разстоянието между буквите, думите и използването на препинателни знаци, за да идентифицира индивидуалните преписвачи.

## Заключение

Текстовата критика на Стария Завет ни показва, че библейският текст не е монолитен и неизменен. Вместо един желязен текст, предаван буква по буква, ние имаме богатство от разночетения, които свидетелстват за живата традиция на неговото предаване.

Както казва д-р Венцислав Стойков, различните четения са като дупките по софийските улици – има ги и ние ги знаем. За разлика от тях, обаче, в текстовата критика рядко се появяват изненадващи нови дупки. Съществуването на тези разночетения не бива да разклаща вярата, а напротив – да ни учи на смирение и да ни насочва към по-дълбокото послание, което е запазено в цялата цялост на традицията.

Подходът на **тоталност (totality) срещу примат (primacy)** насърчава разглеждането на всички текстови свидетелства като общо богатство, а не като задължителен избор на един-единствен най-добър текст. Раздрусването, което идва от сблъсъка с тези текстове, има потенциала да укрепи вярата, като премахне множеството митове за механичното предаване на Писанието и отвори пространство за по-зряло богословско мислене. В крайна сметка, както подсказва примерът с Новия завет, първите християни са цитирали Стария завет според Септуагинта – един превод, а не според масоретския оригинал. Това е силен исторически аргумент, че вдъхновението на текста не е обвързано единствено с неговите първични езици, а с живата вяра на общността, която го приема и предава.